

Natira, uman e societad (NUS)

Elements dal svilup da la cumpetenzas

Champ da cumpetenzas

NUS.2

Explorar e mantegnair animals, plantas e spazis da viver

Cumpetenzas

2. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar l'impurtanza da sulegl, aria, aua, terren e crappa per creatiras, reflectar davart quell'impurtanza e declerar connexs.

renviaments
AS - Connexs e regularitads [5]
FSP - Ambient natiral e
resursas

Renviament

Basas natirals per creatiras
Las scolaras ed ils scolars ...

Incumbensa dal 1. ciclus

NUS.2.2

1

Cumenzament en il decurs dal 1. ciclus

- a » san explorar influenzas da glisch, chalur, aria, aua, terren e crappa sin la creschientscha e la moda da viver da plantas e d'animals vi d'exempels dal mintgadi e preschentar e descriver ils resultats da questas exploraziuns.
- b » san far supposiziuns ed identifitgar tge impurtanza che sulegl/glisch, aria, aua, terren, crappa han per plantas, animals ed umans e tge ch'els dovran per viver.

Stgalim da cumpetenzas

Incumbensa dal 2. ciclus

2

- c » san explorar e perscrutar vi d'exempels dals agens conturns adattaziuns da plantas e d'animals a las basas natirals, ordinar sco era commentar resultats (p.ex. plantas temprivas, plantas da puiunier en il mund autalpin, animals a ed en l'aua, plantas a differents lieus).
- d » san explorar caracteristicas tipicas e l'existenza da crappa, terren, aua en ils agens conturns, far cumparegliaziuns tranter lieus e spazis da viver specifics e documentar resultats (p.ex. ad auas, en ina chava da gera, en il guaud).
- e » san explorar influenzas da sulegl/glisch, aria, chalur, aua, terren sin la creschientscha e la moda da viver da plantas e d'animals, far observaziuns sur in temp pli lung, fixar e preschentar ils resultats da questas activitads.

Cumpetenzas da basa

Punct d'orientaziun

○

Incumbensa dal 3. ciclus

g

- f » san metter en relaziun e structurar differents fenomens e caracteristicas concernent sulegl/glisch, aria, chalur, aua, terren, crappa sco era declerar e classifitgar las enconuschientschas fatgas en quest connex. » fenomens e caracteristicas: glisch, radiazion da chalur, stgaurament e sfradentada, svapuraziun e condensaziun; aua e cicles, stressas da terren
- g » san persequitar dumondas specificas davart influenzas e connexs da basas natirals per la moda da viver dad animals, plantas ed umans, procurar infurmaziuns latiers, interrogar persunas dal fatg sco era ordinar, caracterisar e declerar resultats ed enconuschientschas.

Cuntegns obligatorics

► Cumpetenzas consecutivas: NT.9.1, NT.9.2, NT.9.3, STS.1.4, STS.3.1

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponibilas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura:

Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun

Tar quest document:

Plan d'instrucziun 21
Ediziun dals 15-03-2016

Maletg da la cuverta:

Iwan Raschle

Copyright:

Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.

Internet:

gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

NUS.1	Identitad, corp, sanadad - s'enconuscher ed avair quità da sasez	2
NUS.2	Explorar e mantegnair animals, plantas e spazis da viver	4
NUS.3	Descriver, examinar e duvrar materias, energia e moviments	7
NUS.4	Perscrutar e declerar fenomens da la natira viva e morta	9
NUS.5	Perscrutar, giuditgar ed applitgar svilups technics e realisaziuns	12
NUS.6	Lavur, producziun e consum - s'occupar da situaziuns respectivas	14
NUS.7	Perscrutar e cumparegliar modas da viver e spazis da viver d'umans	17
NUS.8	Umans nizzegian spazis - s'orientar e gidar a concepir	19
NUS.9	Chapir il temp, la durada e la midada - distinguer istorgia ed istorgias	22
NUS.10	Cuminanza e societad - concepir la convivenza e s'engaschar	24
NUS.11	Explorar e reflectar davart experientschas fundamentalas, valurs e normas	26
NUS.12	Scuntrar religiuns e vistas dal mund	28

NUS.1 | Identitad, corp, sanadad - s'enconuscher ed avair quità da sasez

1. Las scolaras ed ils scolars san scuvrir e descriver sasezs ed auters.		renviaments
<i>Jau sun jau</i> Las scolaras ed ils scolars ...		
NUS.1.1		
1	a	» san sa descriver sco persuna cun caracteristicas multifaras (p.ex. caracteristicas exteriuras, famiglia, amis, hobi) e sa differenziar d'auters.
	b	» san - a maun d'exempels (p.ex. en istorgias) - descriver sentiments ed interess e numnar differenzas e puncts cuminaivels.
2. Las scolaras ed ils scolars san surpigliar cunresponsabladad per lur sanadad e per lur bainesser e san sa proteger cunter privels.		renviaments AS - Percepziun [2] FSP - Sanadad AS - Corp, sanadad e motorica [1]
<i>Sanadad e bainesser</i> Las scolaras ed ils scolars ...		
NUS.1.2		
1		
	a	» san descriver lur bainesser subjectiv e colliar quel cun experientschas (p.ex. situaziuns da plaschair, activitad, calma, cuntentientscha).
	b	» san sa proteger cunter privels ed enconuschan mesiras da protecziun correspundentas (p.ex. en il traffic sin via, en cas da violenza en scola, tar lavurs manualas). » san numnar acts dischagreabels e nunvulids vi da lur corp e sa cunfinar envers tals (p.ex. dir da na, dumandar agid).
3. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar ed explitgar connexs da nutriment e bainesser.		renviaments FSP - Sanadad
<i>Nutriment, mangiativa</i> Las scolaras ed ils scolars ...		
NUS.1.3		
1	a	» san examinar victualias (p.ex. ingredienzas per spezialitads grischunas) ed ordinar tenor criteris (p.ex. tenor savur, tenor gust, tenor aspect, tenor termin da la racolta, tenor derivanza).
	b	» san descriver disas da sa nutrir e scuvrir particularitads culturalas e respectar talas dad auters umans.
	c	» san preparar tenor instrucziun in past (p.ex. marena, tratga simpla).

4. Las scholaras ed ils scholars san descriver la constituziun da l'agen corp e declerar las funcziuns da tscherts organs.		renviaments AS - Corp, sanadad e motorica [1]	
Anatomia e funcziun dal corp uman NUS.1.4 Las scholaras ed ils scholars ...			
1	a	» san descriver parts dal corp, lur posiziun e funcziun.	
	b	» san attribuir caracteristicas specificas a tschertas parts dal corp e declerar lur impurtanza (p.ex. giugadiras èn moviblas, egl èn sensibels, ossa da la chavazza ha la funcziun da proteger).	
	c	» san observar andaments e funcziuns en l'agen corp e descriver quels en connex cun il sistem d'organs (p.ex. moviment, musculatura e skelet; digestiun, apparat da mastgar ed organs da digestiun).	
5. Las scholaras ed ils scholars san percepir e chapir la creschientscha ed il svilup dal corp uman.		renviaments	
Creschientscha e svilup dal corp uman NUS.1.5 Las scholaras ed ils scholars ...			
1	a	» san mesirar e descriver midadas dal corp e las declerar sut l'aspect da la creschientscha e dal svilup da l'uman (p.ex. daventar pli grond-daventar pli ferm). grondezza dal corp	
	b	» san numnar cun plets adequats differenzas dal corp da mattas e mats.	
6. Las scholaras ed ils scholars san reflectar davart schlattaina e rollas.		renviaments AS - Emprender e reflexiun [7] FSP - Schlattainas ed egualitad	
Schlattaina e rollas NUS.1.6 Las scholaras ed ils scholars ...			
1	a	» san a maun d'exempels descriver e cumparegliar cumportaments da rolla (p.ex. Tgi ha tge incumbensas e cumpetenzas? Tgi porta tge vestgadira? Tgi ha tge hobis?).	
	b	» san descriver rollas multifaras da las schlattainas (p.ex. en la professiun, famiglia, sport) e san che mattas/dunnas e mats/umens han ils medems dretgs.	

NUS.2 | Explorar e mantegnair animals, plantas e spazis da viver

1. Las scholaras ed ils scholars san explorar e documentar animals e plantas en lur spazis da viver sco era describer la cumbinaziun.

renviaments
FSP - Ambient natiral e
resursas*Animals, plantas, spazis da viver*

NUS.2.1

Las scholaras ed ils scholars ...

1

- a » san preschentar ed explitgar a moda illustrativa, tge plantas ed animals che vivan en spazis da viver ch'els han explorà sezs.
- b » san attribuir creatiras a lur spazis da viver tipics (p.ex. prà: ervas selvadias, ervas, insects, verm da plievgia, bau).

MI.1.3.b
AF.1.A.2.2a

2. Las scholaras ed ils scholars san identifitgar l'impurtanza da sulegl, aria, aua, terren e crappa per creatiras, reflectar davart quell'impurtanza e declerar connexs.

renviaments
AS - Connexs e regularitads (5)
FSP - Ambient natiral e
resursas*Basas naturalas per creatiras*

NUS.2.2

Las scholaras ed ils scholars ...

1

- a » san explorar influenzas da glisch, chalur, aria, aua, terren e crappa sin la creschientscha e la moda da viver da plantas e d'animals vi d'exempels dal mintgadi e preschentar e describer ils resultats da questas exploraziuns.
- b » san far supposiziuns ed identifitgar tge impurtanza che sulegl/glisch, aria, aua, terren, crappa han per plantas, animals ed umans e tge ch'els dovran per viver.

3. Las scholaras ed ils scholars san observar e cumparegliar, co che animals e plantas creschan, sa sviluppan e sa reproduceschan.

renviaments

Creschientscha, svilup, reproducziun

NUS.2.3

Las scholaras ed ils scholars ...

1

- a » san observar, co che plantas ed animals dals agens conturns creschan e rapportar lur observaziuns.
- b » san observar, disegnar e describer, co che plantas ed animals creschan e sa sviluppan. svilup da la rasulauna sur la poppa a la tgiralla; flurs e fritgs da plantas
- c » san identifitgar e cumparegliar particularitads tar animals per segirar la survivenza e describer las differenzas constatadas (p.ex. svilup en l'ov-vegnir or da l'ov, svilup en in burset, svilup en il corp da l'animal-nascher viv).

4. Las scholaras ed ils scholars san distinguer la diversitad da las spezias da plantas e d'animals e categorisar quellas.		renviaments
Diversitad da las spezias e sistems da classificaziun NUS.2.4 Las scholaras ed ils scholars ...		
1	a » san far perscrutaziuns davart las caracteristicas da tschertas gruppas da plantas u d'animals sco era descriver puncts cuminaivels e differenzas (p.ex. utschels han plimas, reptils han ina pel da squamas diras).	
	b » san attribuir tschertas plantas ed animals sin basa da lur caracteristicas. bostgs da guglias/bostgs da feglia; animals selvadis/animals da niz/animals da cumpagnia	
	c » san perscrutar cun instruments adattads (p.ex. marella, spievel da champagna, cudesch da determinaziun) ils puncts cuminaivels e las differenzas da plantas e d'animals (p.ex. utschels chantadurs, utschels da l'aua, utschels da rapina, tschuettas; utschels migrants/utschels stabels), far cumparegliaziuns sco era tschertgar e preschentar infurmaziuns en chaussa.	

5. Las scholaras ed ils scholars san sviluppar ideas ed imaginaziuns davart l'istorgia da la terra ed il svilup da plantas, animals ed umans.		renviaments
Geologia ed istorgia da la terra NUS.2.5 Las scholaras ed ils scholars ...		
1		
	a » san raquintar cun agens plets lur ideas davart l'istorgia da la terra e da creatiras (p.ex. or d'istorgias, rapports, cudeschs da maletgs) ed ordinar en lur atgna imaginaziun dal temp.	MI.1.2.a

6. Las scholaras ed ils scholars san giuditgar las influenzas da l'uman sin la natira e reflectar davart in svilup persistent.		renviaments FSP - Ambient natiral e resursas
Relaziuns natira - uman NUS.2.6 Las scholaras ed ils scholars ...		
1	a » san percepir e descriver atgnas relaziuns tar spazis da viver, plantas ed animals (p.ex. tgira, relaziun, stima, respect).	
	b » san contemplar, observar, descriver spazis da viver artificiali e rapportar davart atgnas enconuschientschas ed experientschas (p.ex. animals a chasa, en il zoo).	
	c » san cumparegliar spazis da viver natirals cun spazis da viver artificiali, descriver differenzas e reflectar en quest connex davart la situaziun da vita da plantas e d'animals.	

		renviaments
	d » san surpigliar incumbensas e conresponsabladad per cultivar plantas e per tegnair animals da cumpagnia (p.ex. tegnair animals e cultivar plantas en la scola).	

NUS.3 | Describer, examinar e duvrar materias, energia e moviments

1. Las scholaras ed ils scholars san describer ed ordinar experientschas cun moviments e forzas.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun [7]

Moviments e forzas

NUS.3.1

Las scholaras ed ils scholars ...

1	a	» san metter en moviment objects en differenta moda e maniera e discurren davart las differenzas (p.ex. autos da giugar, ballabaina, balla: rudlar, rebatter, bittar; trair si ina penna).	
	b	» san prubar or il fenomen da l'equiliber, far supposiziuns e verifitgar quellas (p.ex. tegnair la ballabaina en l'equiliber, star ari cun ballantschar, equiliber e dischequiber tar il giugar cun blocs da construir).	
	c	» san describer ils effects da forzas cun ina lingua dal mintgadi (p.ex. muventar objects: trair, stumplar, auzar, laschar crudar).	ATT.1.A.1.a
	d	» san prubar or differents effects da levagl e barattar experientschas (p.ex. a l'agen corp, tar ina ballabaina, forsch d'ortulan, rumpanuschs, zanga).	ATT.2.B.1.4b

2. Las scholaras ed ils scholars san realisar e describer l'impurtanza da l'energia e da la transfurmaziun d'energia en il mintgadi ed agir a moda reflectada.

renviaments
AS - Connexs e regularitads [5]

Energia e transfurmaziun d'energia

NUS.3.2

Las scholaras ed ils scholars ...

1	a	» san percepir e discurren da process da la transfurmaziun d'energia (p.ex. la penna tratga si fa ir l'auto da giugar, la cullina da vaider en la rudlera daventa adina pli svelta cun rudlar engiu, aua sa stgauda si/sfradenta).	
	b	» san describer il vegnir avant e l'impurtanza d'energia en il mintgadi (p.ex. mangiativa ans furnescha energia che nus duvrain; senza energia electrica na pudessan apparats electrics betg vegnir mess en funcziun).	FSP - Ambient natiral e resursas

3. Las scolaras ed ils scolars san percepir, analisar ed ordinar substanzas en il mintgadi ed en conturns natirals.		renviaments AS - Percepciun [2]
<i>Substanzas e caracteristicas da substanzas</i> NUS.3.3 Las scolaras ed ils scolars ...		
1	a » san percepir objects e substanzas dal mund quotidian e describer lur caracteristicas (p.ex. fin, lom, elastic, fraid, grev, liquid, noda, arda, tuna, rodla; privlus/betg privlus).	ATT.2.C.1
	b » san perscrutar e describer la cumposiziun da substanzas e d'objects (p.ex. lain, crappa, materias sinteticas) sco era percorscher privels areguard blessuras eventualas u donns materials (p.ex. products da nettegiar, iseglia gizza).	FSP - Sanadad ATT.2.C.1
	c » san rimnar objects e substanzas dal mund quotidian ed ordinar tenor material, furma, cumposiziun, colur ed intent d'utilisaziun (p.ex. giugaret, isegl, objects dal tegnairchasa, materials da construcziun).	ATT.2.C.1

4. Las scolaras ed ils scolars san elavurar, midar e far diever da substanzas.		renviaments AS - Connexs e regularitads (5)
<i>Elavuraziuns e midadas da substanzas</i> NUS.3.4 Las scolaras ed ils scolars ...		
1	a	» san elavurar tenor instrucziun objects e substanzas (p.ex. rumper nuschs, moler; dissolver substanzas d'aroma e da colur or da feglia da té).
	b	» san elavurar u midar objects e substanzas e rapportar davart la procedura (p.ex. far in suc da fritgs, sbatter groma fin al paintg, luar tschaira e far chandailas).

NUS.4 | Perscrutar e declerar fenomens da la natira viva e morta

1. Las scolaras ed ils scolars san percorscher, cumparegliar e declerar signals, senns e prestaziuns dals senns.

renviaments
AS - Corp, sanadad e motorica
[1]

Signals, senns, prestaziuns dals senns

NUS.4.1

Las scolaras ed ils scolars ...

1

a	» san identifitgar ils signals che vegnan duvrads en il mintgadi e describer lur significaziun (p.ex. sirena dals pumpiers, amplas da traffic, segns cun il maun).
b	» san perscrutar signals, senns e prestaziuns dals senns e describer experientschas dal mintgadi. ureglia, udir; egl, vesair; lieunga, sagiar; nas savurar; pel, sentir e palpar
c	» san percepir e giuditgar tscherts signals dal corp e sias reacziuns sisur ed agir correspondentamain (p.ex. pel-giaglina, avair fraid, trair en vestgadira chauda; percorscher in privel, franar, distanza da franar; ferma radiazion dal sulegl, tschegnar, metter si egliers da sulegl).

2. Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar e perscrutar fenomens acustics.

renviaments
AS - Percepciun [2]
MU.2.A.1

Fenomens acustics, ureglia

NUS.4.2

Las scolaras ed ils scolars ...

1

a	» san explorar e describer funtaunas da tuns e fenomens acustics (p.ex. schuschurar dal gaud u murmurar da l'aua, chantar dals utschels e dals umans, ramurs da cuschina, canera da construcziun u da traffic, quietezza).
b	» san sviluppar ideas per mesiras da protecziun cunter ramurs canerusas e cuntinuantas e giuditgar lur effects (p.ex. uregliers, stapunets d'ureglia, paraid da protecziun cunter la canera).

FSP - Sanadad
MU.2.C.1.2a

3. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar e perscrutar fenomens optics.		renviaments AS - Connexs e regularitads [5]	
<i>Fenomens optics, egl</i> Las scolaras ed ils scolars ...			
1	a	» san distinguer e numnar differentas funtaunas da glisch (p.ex. sulegl, lampa, reflectur, chandaila, fiou).	
	b	» san explorar tenor instrucziun, cumparegliar e descriver fenomens davart glisch e sumbriva.	
	c	» san numnar las parts externas da l'egl e descriver lur process e funcziuns. egl: survantscheglia, viertgel da l'egl cun tschegls, liquid da larmas, pel-corna, congiuntiva	

4. Las scolaras ed ils scolars san observar fenomens da l'aura, s'infurmar davart eveniments da la natira sco era declerar fenomens e fatgs correspondents.			renviaments AS - Emprender e reflexiun (7)
<i>Aura e fatgs meteorologics</i> NUS.4.4 Las scolaras ed ils scolars ...			
1			
	1a	» san raquintar davart atgnas aventuras ed experientschas cun differentas auras.	
	1b	» san percepir e realisar tge impurtanza che differentas auras han per nus e per auters umans (p.ex. per la lavur, per il temp liber e per las vacanzas, per l'agricultura).	
	1c	» san observar e distinguer simpels fenomens da l'aura e scrire si e preschentar lur atgnas enconuschientschas en quest connex (p.ex. nivels, vent, precipitaziuns).	
<i>Eveniments da la natira e privels da la natira</i> NUS.4.4 Las scolaras ed ils scolars ...			
1			
	2a	» san sviluppar - sin basa da raquintaziuns, rapports e maletgs d'eveniments da la natira - atgnas visiuns e raquintar davart atgnas experientschas.	
	2b	» san identifitgar ed applitgar per sasezs reglas da protecziun e da cumportament per uffants en cas d'eveniments da la natira (p.ex. sper auas, en la naiv, en cas d'eveniments da l'aura sco urizis e daratgas).	FSP - Sanadad

5. Las scolaras ed ils scolars san percepir, descriver e declerar fenomens da la terra e moviments d'asters e da stailas.		renviaments AS - Connexs e regularitads (5)
<i>Terra ed universum</i> Las scolaras ed ils scolars ...		
1		
	a	» san descriver e cumparegliar atgnas ideas davart il tschiel, corps celests e l'univers.
	b	» san observar, descriver, preschentar e declerar quai che capita vi dal tschiel da di e da notg. gir dal sulegl, glina, stailas

NUS.5 | Perscrutar, giuditgar ed applitgar svilups tecnics e realisaziuns

1. Las scolaras ed ils scolaras san analisar e construir suenter urdains dal mintgadi ed apparats tecnics.			renviaments
Funcziuns d'urdains e d'apparats			
NUS.5.1 Las scolaras ed ils scolaras ...			
1	a	» san scuvrir e descriver entras il gieu e l'empruvar, co che urdains dal mintgadi èn construids e funcziuneschan tecnicamain (p.ex. urdains da gieu, apparats simpels per la chasada ed iseglia, serradira e clav, paraplievgia).	ATT.3.A.2.a
	b	» san construir suenter a moda ludica e sco model urdains ed apparats tecnics (p.ex. turs, punts, ballabaina, stadaira a duas cuppettas) e far en quest connex supposiziuns davart la construcziun e la funcziun sco era tschertgar e descriver exempels reals (p.ex. sin la piazza da gieu, en stanza da scola, sin la via da scola, tar plazzals).	
	c	» san perscrutar urdains dal mintgadi e chattar or ed explitgar simpels principals da las ciencias natiralas e tecnics (p.ex. equilibr tar la ballabaina, stadaira a duas cuppettas, stabilitad tar punts, turs, mirs, levagl tar la forsch, zanga, martè).	ATT.2.B.1.4b
2. Las scolaras ed ils scolaras san analisar fenomens electrics e magneticos sco era lur applicaziuns tecnicas.			renviaments AS - Connexs e regularitads [5]
Fenomens electrics ed applicaziuns tecnicas			
NUS.5.2 Las scolaras ed ils scolaras ...			
1			
	1a	» san differenziar ils dus pols d'ina batteria e l'inserir correspundentamain a moda correcta (p.ex. glisch da giagliofo, giugaret cun batteria).	ATT.2.B.1.5a
	1b	» san construir circuits electrics simpels e denominar las singulas parts.	ATT.2.B.1.5a ATT.2.B.1.5b
Fenomens magneticas ed applicaziuns tecnicas			
NUS.5.2 Las scolaras ed ils scolaras ...			
1	2a	» san perscrutar differents magnets e giugarets magneticos e descriver il cumportament: sa stumplan davent, s'attiran, nagut na capita.	
	2b	» san descriver che magnets han adina dus pols, ch'ils medems pols sa stumplan davent e ch'ils pols betg eguals s'attiran. magnets, pols magneticos	

3. Las scolaras ed ils scolars san valitar impurtanza e consequenzas da svilups tecnics per l'uman e l'ambient.		renviaments ATT.2.B.1
<i>Impurtanza e consequenzas da svilups tecnics</i> Las scolaras ed ils scolars ...		
1		
	a » san raquintar a maun d'exempels davart urdains da lur vita quotidiana, a tge ch'els servan e tge ch'els ans rendan pli simpel en il mintgadi (p.ex. a chasa, sin la piazza da gieu, sin plazzals).	ATT.3.A.2.a
	b » san supponer pertge e co che urdains èn vegnids inventads e sviluppads (p.ex. furn, mixer, fier da stirar, paraplievgia, culli, apparats mecanics ed electric).	

NUS.6 | Lavur, producziun e consum - s'occupar da situaziuns respectivas

1. Las scholaras ed ils scholars san explorar differentas furmas da lavur e plazzas da lavur.

 renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)
FSP - Economia e consum

Impurtanza da la lavur, munds da lavur

NUS.6.1

Las scholaras ed ils scholars ...

1			
	a	» san explorar differentes lieus da lavur en ils conturns e rapportar davart activitads, urdains da lavur tipics, vestgadira da lavur.	
	b	» san describer tratgs cuminaivels e differenzas da lavur da tegnaarchasa, activitad da gudogn e lavur voluntara (p.ex. prestaziun, salari).	
	c	» san organisar tenor instrucziun la partiziun da la lavur sco era reflectar davart il resultat e la repartiziun da la lavur (p.ex. festa da scola, stan da vendita).	

2. Las scholaras ed ils scholars san explorar munds professiunals e describer professiuns tenor criteris specifics.

 renviaments
FSP - Economia e consum

Orientaziun professiunala

NUS.6.2

Las scholaras ed ils scholars ...

1			
	a	» san describer atgnas ideas ed imaginaziuns davart professiuns dals conturns famigliars e pli vasts (p.ex. activitads) e numnar professiuns.	
	b	» san rimnar infurmaziuns davart differentas professiuns ed ordinar tenor caracteristicas (p.ex. lieu da lavur, activitads, meds d'agid, vestgadira, resultats da la lavur).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	c	» san describer agens interess per professiuns e sa barattar davart professiuns desideradas e stereotips (p.ex. professiuns d'umens, professiuns da dunnas).	

3. Las scolaras ed ils scolars san describer, co che rauba vegn producida e transportada.		renviaments
<i>Elavuraziun da materia prima, produenziun da rauba</i> Las scolaras ed ils scolars ...		
1	a	» enconuschan diversas materias primas e san reflectar davart lur impurtanza per il mintgadi (p.ex. laina, aua, launa, crappa).
	b	» san perseguitar e describer vi d'exempels dal provediment quotidian, co che materia prima vegn elavurada a products (p.ex. mail - suc da maila, graun - paun, latg - chaschiel).

4. Las scolaras ed ils scolars san examinar relaziuns da barat e distinguer reglas economicas simplas.		renviaments
<i>Rollas e reglas dal cumprar, barattar, vender</i> Las scolaras ed ils scolars ...		
1		
	a	» san barattar chaussas (p.ex. en il gieu, bursas da barat), scuvrir interess divergents da cumpraders e vendiders sco era describer andament ed accziuns tar il barat da rauba resp. servetschs per daners.
	b	» exploreschan relaziuns da barat (p.ex. sin il martgà emnil, en il supermartgà, en la butia d'in bain puril) e san identifitgar reglas e lur impurtanza (p.ex. purschida, dumonda, rauba per daners, conflicts d'interess, cooperaziun dals partenaris da barat). martgà da rauba, daners
	c	» san declerar caracteristicas da meds da barat (p.ex. desiderà, stgars, purziunabel, conservabel, stget) e la funcziun da daners en fatschentas da barat.

5. Las scolaras ed ils scolars san percepir cundiziuns generalas dal consum sco era reflectar davart l'utilisaziun da rauba.		renviaments FSP - Economia e consum
<i>Giavischs, basegns, consum</i> NUS.6.5 Las scolaras ed ils scolars ...		
1		
	a » san numnar ed ordinar giavischs e basegns individuals da l'agen consum e cumparegliar quels cun auters sco era sviluppar differentas ideas, co ch'els pon s'ademplir giavischs e basegns (p.ex. formular giavischs d'anniversari, spargnar daners da giaglioffa, ir a la biblioteca e ludoteca, adattar e duvrar quai ch'è avant maun, barattar cun auters).	
	b » san cumparegliar pretschs da rauba (p.ex. giugarets) e da servetschs (p.ex. posta, coiffeur, indrizs e purschidas en territoris turistics, territori da skis, bogn cuvert).	
	c » san planisar ina cumpra simpla sco era considerar niz, custs e pussaivladads da spargn. conflicts tranter giavischs, basegns e meds finanzials stgars	MA.3.A.1.c
	d » san intercurir vi d'exempels la midada da disas da consum sco era mussar consequenzas per il mintgadi (p.ex. utensils da scola).	

NUS.7

Perscrutar e cumparegliar modas da viver e spazis da viver d'umans

- 1. Las scolaras ed ils scolars san descriver differentas modas da viver ed identifitgar tge che la derivanza e l'appartegnientscha importan als umans.**

renviaments
FSP - Identitads culturalas e
communicaziun interculturala

Differentas modas da viver

NUS.7.1

Las scolaras ed ils scolars ...

1

a	» san descriver munds dal mintgadi (p.ex. conturns socials, organisaziun famigliara, viver en la citad, sin il pajais) d'uffants (p.ex. en istorgias, films) e scuvrir en quai chaussas enconuscentas e chaussas estras.
b	» san descriver caracteristicas e modas da viver differentas da mattas/dunnas e da mats/umens (p.ex. lingua, cultura, impediment) e dovran ina lingua apprezzativa.

- 2. Las scolaras ed ils scolars san descriver, cumparegliar e sviluppar visiuns davart las modas da viver d'umans en regiuns dal mund lontan.**

renviaments
AS - Lingua e communicaziun
(8)
FSP - Identitads culturalas e
communicaziun interculturala

Modas da viver d'umans en regiuns lontan

NUS.7.2

Las scolaras ed ils scolars ...

1

a	» san raquintar a maun d'atgnas ideas davart modas da viver d'umans en regiuns dal mund lontan, barattar e numnar differenzas.
b	» san - partind da rapports e preschentaziuns dal mintgadi d'uffants da regiuns dal mund lontan - percepir caracteristicas da modas da viver (p.ex. abitar, lavurar, viver ensemen) e da lur diversitad, descriver ed ordinar quai.
c	» san tschentar dumondas davart temas specifics da la concepziun dal mintgadi e da la moda ad viver d'umans da regiuns dal mund lontan, s'occupar tenor instrucziun d'informaziuns, ordinar e rapportar da talas (abitar, sa nutrir, viver ensemen, lavurar, esser per via).

3. Las scholaras ed ils scholars san explorar furmas da l'esser per via d'umans, da rauba e da novitads sco era stimar il niz e las consequenzas da l'esser per via per l'uman e l'ambient.		renviaments
<i>Mobilitad, traffic, transport</i> NUS.7.3 Las scholaras ed ils scholars ...		
1	a	» san raquintar d'experiencias da l'esser per via sin excursiuns e viadis e tar la midada da lieus da domicil.
	b	» san far supposiziuns co e pertge che rauba da noss mintgadi arriva tar nus, explorar tenor instrucziun l'esser per via da tscherta rauba e novitads ed ordinar resultats en chaussa (p.ex. meds, vias e stabiliments da transport).
	c	» san denominar, describer ed ordinar elements e caracteristicas davart l'esser per via d'umans, da rauba e da novitads. motivs da viadi e da transport; meds da viadi e da transport, vias e stabiliments da transport

4. Las scholaras ed ils scholars san percepir connexs e dependenzas tranter modas da viver e spazis da viver d'umans, giuditgar tals ed ordinar sasezs sco part d'in da quels munds.		renviaments AS - Connexs e regularitads [5] FSP - Svilupp global e pasch FSP - Identitads culturalas e comunicaziun interculturala
<i>Connexs e dependenzas tranter spazis</i> NUS.7.4 Las scholaras ed ils scholars ...		
1		
	a	» san - partind d'istorgias e preschentaziuns en cudeschs d'uffants e films - percepir e numnar colliaziuns tranter umans en differentes territoris dal mund.
	b	» san describer - partind da situaziuns dal mintgadi - co ed en tge furma ch'els stattan en relaziun cun umans e products da regiuns dal mund lontan (p.ex. victualias, giugarets, musica).

NUS.8

Umans nizzegian spazis - s'orientar e gidar a concepìr

- 1. Las scholaras ed ils scholars san percepir, describer ed ordinar caracteristicas, structuradas e situaziuns localas da l'ambient natiral e construi.**

renviaments
AS - Emprender e reflexiun [7]

Lieus, percepziun dal spazi

NUS.8.1

Las scholaras ed ils scholars ...

1

a	» san identifitgar e describer, tge ch'è avant maun en ils conturns da l'abitaziun e da la scola e tge ch'els enconuschan e tge ch'als è famigliar en lieus (p.ex. tschertas chasas, lieus da comprar en, stabiliments da traffic, lieus impurtants per els).
b	» san perscrutar lieus en ils conturns ch'els enconuschan, designar, localisar objects en la natira ed en l'ambient construi (p.ex. guauds, auas, grippa, edifizis e stabiliments differents e tipics en abitadis e spazis da la natira) e describer differenzas en la concepziun da spazis.

- 2. Las scholaras ed ils scholars san s'occupar da las differentas utilisaziuns da spazis entras l'uman, cumparegliar e giuditgar quellas e reflectar davart relaziuns d'umans cun spazis.**

renviaments
AS - Lingua e comunicaziun [8]
FSP - Ambient natiral e resursas

Utilisaziun dal spazi, relaziuns uman - spazi

NUS.8.2

Las scholaras ed ils scholars ...

1

a	» san raquintar d'experiencias, co ch'els dovran ed utiliseschan sezs differentes spazis (per abitar, en il temp liber, per far cumpras, per esser per via).
b	» san percepir, nominar e motivar, en tge spazis ch'els sa trategnan gugent resp. navidas e tge ch'è impurtant per els en lur spazis da viver.

3. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar midadas en spazis, reflectar davart consequenzas da midadas e davart la concepziun futura ed il svilupp.

renviaments
FSP - Ambient natiral e
resursas

Midadas da spazi, svilup dal territori

NUS.8.3

Las scolaras ed ils scolars ...

1

- a » san observar e documentar sur ina perioda pli lunga midadas en ils agens conturns (p.ex. entras construir e transfurmar en l'agen quartier, ad in lieu enconuscent en la natira sur dapli ch'ina stagiun).

4. Las scolaras ed ils scolars san chattar elements e caracteristicas da spazis en meds da preschentaziun sco era stgaffir ed applitgar rasters d'orientaziun che sa refereschon al spazi.

renviaments
AS - Orientaziun en il spazi (4)

Meds e rasters d'orientaziun en il spazi

NUS.8.4

Las scolaras ed ils scolars ...

1

- a » san descriver la posiziun e la direcziun d'objects en l'agen spazi d'experiencia ed applitgar latiers musters d'orientaziun (p.ex. a sanestra/a dretga, sura/sut, davant/davos).
- b » san identifitgar e mussar sin chartas e plans da la regiun, dal lieu da domicil da la Svizra, dal mund e sin il globus, tge lieus e territoris ch'els enconuschan gia e descriver tals.

MA.2.A.1.c

5. Las scholaras ed ils scholars san s'orientar, sa mover en lur ambient pli stretg e pli vast e trair a niz ed applitgar en quest connex meds d'orientaziun.

renviaments
AS - Orientaziun en il spazi (4)

Orientaziun en la cuntrada

NUS.8.5

Las scholaras ed ils scholars ...

1			
	a	» san sa mover e s'orientar tenor instrucziun sin l'areal da scolina resp. da scola, sin la via da scola ed en la proxima vischinanza sco era descriver ils curs da vias prendidas. areal da scolina e da scola, via da scola	
	b	» san ir sezs sin vias en ils conturns da l'abitaziun e da la scola, identifitgar, designar en quest connex lieus segirs e lieus malsegirs ed observar reglas da traffic.	FSP - Sanadad
	c	» san chattar - cun agid da meds d'orientaziun simpels (p.ex. skizzas, chartas da l'areal da scola, chartas da stgais, plan cun maletgs e pictograms) - lieus en la cuntrada sco era descriver direcziuns e coordinatas d'objects en l'agen quartier da domicil resp. a l'agen lieu da domicil.	MS.1.A.1.3c
	d	» san represchentar situaziuns traidimensiunalas (p.ex. atgna stanza, stanza da scola, piazza da gieu) cun atgnas skizzas e plans e declerar talas ad auters.	

NUS.9 | Chapir il temp, la durada e la midada - distinguer istorgia ed istorgias

- 1. Las scholaras ed ils scholars san sa far e duvrar correctamain concepziuns dal temp, chapir e duvrar temp sco concept sco era applitgar il radi da temp.**

renviaments
AS - Orientaziun temporal (3)
MA.3.A.1

Temp e concept dal temp

NUS.9.1

Las scholaras ed ils scholars ...

1	a	» san applitgar correctamain noziuns dal temp (p.ex. damaun, oz, ier) e far serias e glistas temporalas. plets dal temp, dis da l'emna, mais	MA.3.A.2.a
	b	» san preschentar graphicamain il temp (p.ex. circul annual), designar puncts marcants dal decurs da l'onn e guardar sin l'ura. primavaira, stad, atun, enviern, ura	MA.3.A.1.b
	c	» san s'imaginar, realisar, ponderar successiuns d'acziuns sco era far experientschas quant ditg che insatge dura e stimar la durada.	
	d	» san differenziar structuradas dal di che restan e che varieschan e cumparegliar talas.	
	e	» san stimar, mesurar e preschentar graphicamain quant ditg che acziuns duran. radi da temp	

- 2. Las scholaras ed ils scholars san s'occupar da durada e midada tar sasezs sco era en l'agen mund da viver ed ambient.**

renviaments

Durada e midada

NUS.9.2

Las scholaras ed ils scholars ...

1	a	» san raquintar l'agen svilup sco uffant ed il svilup da lur famiglia sur trais generaziuns (p.ex. cun ina seria da fotografias).	
	b	» san cumparegliar chaussas veglias e modernas. Tge è restà? Tge è auter? (p.ex. iseglia, vestgadira, nutriment). pli baud/oz, vegl/modern	
	c	» san descriver tge ch'è restà il medem en l'agen svilup ed en l'atgna famiglia e tge ch'è sa midà.	
	d	» san cumparegliar maletgs istorics dals conturns cun la situaziun actuala. Tge è restà? Tge è auter? (p.ex. chasas, vias en ils agens conturns).	

3. Las scolaras ed ils scolars san chapir co che l'istorgia vegn reconstruida or dal passà.

renviaments
AS - Orientaziun temporal (3)
AS - Fantasia e creativitad (6)

Istorgia sco reconstrucziun dal passà

NUS.9.3

Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san chapir il princip d'istorgias e lur structura tipica (p.ex. in'istorgia ha in cumenzament, ina part centrala ed ina fin; ella consista d'ina acciun cun differentas persunas). structura d'in'istorgia	
	b	» san sviluppar visiuns sin basa da ruinas u edifizis, co ch'els han vesì or en temps passads (p.ex. chastels, cuvels, chasas veglias). ruina	
	c	» san sviluppar visiuns sin basa da chats e d'objects vegls (p.ex. objects en museums, dissegns sin grip, exchavaziuns, objects d'exchavaziun da Crestaulta Lumbrin, Cresta Cazas, Mutta a Falera, chastè da Mesauc) da la vita d'ina societad da pli baud (p.ex. temp da crap, temp roman, temp medieval tardiv). exchavaziun, object chattà	
	d	» san sa far in maletg d'ina cultura passada (p.ex. China, Egipta antica, Imperi roman) or d'istorgias, raquints, maletgs.	MI.1.2.c

4. Las scolaras ed ils scolars san far la differenza tranter istorgia ed istorgias.

renviaments

Istorgia ed istorgias

NUS.9.4

Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san differenziar ina da l'autra istorgias fictivas ed istorgias realas.	
	b	» san identifitgar ils intents d'istorgias e descriver l'effect d'istorgias sin els sezs.	MI.1.2.b

NUS.10 | Cuminanza e societad - concepir la convivenza e s'engaschar

1. Las scholaras ed ils scholars san mussar interess per auters e gidar a concepir la cuminanza.

renviaments
FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
AS - Independenza ed agir social [9]

Cuminanza e conflicts

NUS.10.1 Las scholaras ed ils scholars ...

1	a	» san describer experientschas dal viver ensemen cun auters e formular pussaivladads per ina convivenza gartegiada (p.ex. prender resguard, festegiar ensemen).	
	b	» san formular tenor instrucziun en conflicts agens basegns e sensaziuns e percepìr quels dad auters. reglas da discurs, mobing	
	c	» san far propostas per schliar conflicts a moda gista e sa tegnair vi da cunvegnas. reglas da classa, contract	

2. Las scholaras ed ils scholars san tgirar amicizias e relaziuns e reflectar davart talas.

renviaments
AS - Lingua e comunicaziun [8]
AS - Independenza ed agir social [9]

Amicizia

NUS.10.2 Las scholaras ed ils scholars ...

1	a	» san raquintar d'amicizia ed exprimer amicizia cun plets, cun segns sco era cun agir.	
	b	» san describer caracteristicas d'amicizia (p.ex. affecziun, interess cuminaivels) e reflectar davart atgnas aspectativas.	

3. Las scholaras ed ils scholars san chapir funcziuns fundamentalas d'instituziuns publicas.

renviaments

Instituziuns publicas

NUS.10.3 Las scholaras ed ils scholars ...

1	a	» san dir ils nums d'incumbensas (p.ex. uffizis en classa) ed ordinar quels a la funcziun correspondent.	
	b	» san numnar e differenziar uffizis e funcziuns en la vischnanca (p.ex. polizist/-a, pumpier/-a, selvicultur/-a, cusseglier/-a communal/-a).	
	c	» san numnar instituziuns ed indrizs publics en la vischnanca e chapir lur funcziun (p.ex. ospital, scola, pumpiers, dismessa da rument, dretgira).	

4. Las scholaras ed ils scholars san chapir la relaziun da pussanza e dretg en il temp preschent ed en il temp passà.

renviaments
FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
AS - Independenza ed agir social [9]

Pussanza e dretg

NUS.10.4

Las scholaras ed ils scholars ...

1	a	» san chapir ils tratgs essenzials dal princip da la procedura da decisiun e l'applitgar en classa (p.ex. bistgetta u sort, unanimidad, autoritad, delegaziun, mediaziun). maioritad, arbiter	
	b	» san decider cun responsabladad davart auters (p.ex. esser schef/-fa) e sa tegnair vi da directivas en il team.	
	c	» san identifitgar a maun da situaziuns exemplaricas (p.ex. or da l'istorgia, da paraulas, dal mintgadi), tgi che exequescha pussanza e co ch'i po vegnir fatg frunt a l'abus da pussanza. pussanza	
	d	» san metter sancziuns en in connex cun reglas ch'èn stadas enconuschentas ordavant. princip: il chasti per in surpassament duai esser enconuschent ordavant	

5. Las scholaras ed ils scholars san formular agens giavischs sco era identifitgar process politics.

renviaments
FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
AS - Independenza ed agir social [9]

Cumpetenzas d'agir politics

NUS.10.5

Las scholaras ed ils scholars ...

1	a	» san s'engaschar per ils agens interess e percepir las pussaivladads per ina cundecisiun activa (p.ex. en il rudè da la damaun, en il cussegl da classa).	
	b	» san s'engaschar substitutivamain per ils interess d'auters (p.ex. en il cussegl da scholars). princip da la delegaziun	

NUS.11 | Explorar e reflectar davart experientschas fundamentalas, valurs e normas

1. Las scholaras ed ils scholars san describer e reflectar davart experientschas fundamentalas umanas.		renviaments
<i>Experientschas fundamentalas umanas</i> Las scholaras ed ils scholars ...		
1	a » san scuvrir experientschas fundamentalas umanas en istorgias e rapports (p.ex. reussida, disditga, tema, segirezza), han l'ocasiun da rapportar davart experientschas cumparegliablas e da far dumondas en chausa.	
2. Las scholaras ed ils scholars san tschentar dumondas filosoficas e reflectar davart talas.		renviaments AS - Emprender e reflexiun [7]
<i>Filosofar</i> Las scholaras ed ils scholars ...		
1	a » emprendan ad exprimer interess, mirvegla, smirvegl e surpraisa en connex cun chausas passentadas e raquintadas, s'expriman en chausa e fan dumondas.	
	b » tschentan dumondas che na pon betg vegnir respundidas definitivamain e reflecteschan davart talas e sa barattan (p.ex. Tge è Fortuna? Pertge essan nus differentes?).	
3. Las scholaras ed ils scholars san declerar, examinar e represchentar valurs e normas.		renviaments AS - Lingua e comunicaziun [8]
<i>Valurs e normas</i> Las scholaras ed ils scholars ...		
1	a » san describer tge ch'è prezius ed impurtant per els e per umans da lur ambient. valurs materialas ed immaterialas » san differenziar en quest connex valurs materialas d'immaterialas (p.ex. possess, amicizia).	
	b » san differenziar differentas normas e lur champs d'applicaziun e reflectar davart lur senn (p.ex. dar dal ti u dar dal Vus ad insatgi; differentas demananzas e reglas en scola, famiglia u temp liber, reglas da traffic).	

4. Las scolaras ed ils scholars san metter en dumonda e giuditgar eticamain situaziuns ed accziuns e represchentar a moda fundada puntgs da vista.		renviaments
<i>Furmaziun etica da l'opiniun</i> Las scolaras ed ils scholars ...		
1	a	» san percepir e numnar en istorgias e situaziuns dal mintgadi muments gists e malgists. » san discurren a maun da questas istorgias e situaziuns dal mintgadi davart pass a dapli giusta.
	b	» san descriver e discutir situaziuns dal mund da viver ch'èn eticamain problematicas (p.ex. malgistadad, violenza).

NUS.12 | Scuntrar religiuns e vistas dal mund

1. Las scholaras ed ils scholars san percepir fastizs religios en lur conturns ed en il mintgadi e s'occupar da tals.

renviaments

Fastizs religios

NUS.12.1 Las scholaras ed ils scholars ...

1

- a » san scuvrir en ils conturns fastizs da la vita religiosa e numnar tals (p.ex. baselgia, maletgs, nums). baselgias, statuas, inscripziuns sin chasas, simbols
- b » san identifitgar en maletgs figuras e motivs religios e descriver tals (p.ex. samaritan misericordaivel, arca da Noa, vita da Jesus). figuras e motivs religios

2. Las scholaras ed ils scholars san explitgar cuntegn, furma linguistica e diever da texts religios.renviaments
AS - Lingua e comunicaziun
(8)*Texts, tesas e ducrinas*

NUS.12.2 Las scholaras ed ils scholars ...

1

- a » san raquintar cun agens plets istorgias enconuschentas or da la Bibla e da differentas religiuns.
- b » san raquintar istorgias da la vita da figuras impurtantas da differentas religiuns. Moses, Jesus, Mohammed, Buda

3. Las scholaras ed ils scholars san descriver pratica religiosa en il context profan da viver.

renviaments

Rituals ed isanzas

NUS.12.3 Las scholaras ed ils scholars ...

1

- a » san identifitgar rituals dal decurs dal di (p.ex. rituals a maisa, rituals da buna notg, prender cumià, uraziun).
- b » san s'occupar da caracteristicas da rituals e discurren da lur effect (p.ex. repetiziun, tscherta acziun/tscherts segns, objects duvrads).

4. Las scolaras ed ils scolars san caracterisar tradiziuns da festas.		renviaments
<i>Tradiziuns da festas</i> NUS.12.4 Las scolaras ed ils scolars ...		
1	a	» san raquintar da festas en famiglia u en ils conturns (p.ex. anniversari, Nadal, chantar da Bumaun) e numnar characteristics (p.ex. preparativas, rollas, rituals, objects).
	b	» san descriver in pèr festas da differentas religiuns, reflectar davart la funcziun da festas (p.ex. cuminanza, regurdientscha, daletg) e percorscher elements cumparegliabels (p.ex. spaisas, decoraziun, regals, visitas, istorgias).
5. Las scolaras ed ils scolars san s'orientar en la diversidad da tradiziuns e d'ideologias religiosas ed inscuntrar cun respect differentas persvasiuns.		renviaments FSP - Identitads culturalas e comunicaziun interculturala
<i>Diversidad ideologica e culturala</i> NUS.12.5 Las scolaras ed ils scolars ...		
1	a	» percepeschan ed identifitgeschan co che religiuns sa mussan en la vita d'umans e tge valur ch'ellas han per tals.
	b	» san attribuir singuls elements (p.ex. festas, edifizis, objects) a la religiun correspundenta.